

מעניני הפרשה

קדושת עם ישראל וארץ ישראל

פרשיות התורה שאנו קוראים בשבועות אלו, עוסקים בבחירת אברהם אבינו, שאותו מצא הקב"ה נאמן לפניו ובחר בו שממנו תצא האומה הישראלית.

בכל מקום אנו רואים שכשהקב"ה דיבר עם אברהם אבינו על היעוד שלו ושל זרעו, ובכל הבריתות שלו עם אברהם אבינו, הוא דיבר אתו על שני דברים: על הזרע ועל הארץ, משמע ששני דברים אלו כרוכים יחד.

וכך אנו רואים בפרשתנו, שלאחר שעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק, התחיל ישמעאל לצחק, וכאשר ראתה שרה כן, היא אמרה לאברהם אבינו "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק" ומביא רש"י מדברי חז"ל: "מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני", אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר: אני בכור ונטול פי שנים".

כלומר, טענתו של ישמעאל (שאותה אנו שומעים עד ימינו) היתה, שהוא הוא הזרע העיקרי של אברהם אבינו, והוא זה שצריך לקבל, עכ"פ את החלק החשוב בירושת הארץ. ומשום כך לאחר שעשה אברהם אבינו משתה גדול, בו הוא פרסם את דבר לידתו של יצחק, וכפי שמבארים חז"ל, שביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמון והיניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק, מיד לאחר מכן התחיל ישמעאל לערער על החשיבות היתירה שנתנה ליצחק בתור זרעו של אברהם, וטען שהוא הזרע העיקרי ולו מגיעה עיקר הירושה.

וכך מבאר המלבי"ם "ואז בעת המשתה ראתה שרה שישמעאל מצחק ומתלוצץ על המשתה הזו, ולא פירש מה היה הצחוק, רק ברמז מ"ש אשר ילדה לאברהם, שאמר כמו לצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה, ורק הוא נולד מאברהם".

וכפי שמבואר בתורה, עיקר הדין ודברים היה על ענין הירושה, ישמעאל טען שהוא היורש העיקרי, ועל כך הקפידה שרה ואמרה "כי לא יירש עם בני עם יצחק".

ועל כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע", ומבאר הרשב"ם "בריתי שהקימותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען כדכתיב כי גר יהיה זרעך וגו', על יצחק הבטחתיך". דהיינו ש-"כי ביצחק יקרא לך זרע", מקביל להבטחה לתת להם את ארץ כנען.

בכך אנו רואים כיצד עיקר היעוד של עם ישראל מתקיים על ידי שעם ישראל מקבלים את ארץ ישראל.

תפקיד ישראל בתיקון העולם תלוי בא"י

וביאור הדברים כמו שביארנו בגליון הקודם, שתיקון הבריאה תלוי בעם ישראל, וכלשון הרמח"ל במאמר העיקרים: "אין כלל הבריאה משתלם עד שתסודר כלל האומה הנבחרת בסדר נכון, ותשתלם בכל עיטוריה, ותדבק בה השכינה, ואח"כ יגיע העולם למצב השלם, ויזכו הפרטים כל אחד ואחד כפי מה שזכה במעשיו".

וב'פירוש הגר"א על כמה אגדות' (באגדה א' "האי גלא דמטבע לספינתא" - במהדהו"ר פלדמן הוא בעמ' י"ט) "ואמרו רז"ל כי אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיגאלנו (תנחומא תצא יא)... וענין "כסאו"... כי גדולת הקב"ה ומלכותו - עם ישראל הוא, וכשהם בשפלות ובגלות אין מלכותו שלמה. ולכן בים (שאז יצאו מהשפלות והגלות) אמרו "ה' ימלוך לעולם ועד" (שמות טו, יח). כי אין מלך בלא צבא, ואין נקרא "ה' צבא-ות" עד שיגאל את צבאו וימלוך עליהם, כמו שנאמר "גואלנו ה' צבאות קדוש ישראל" (ישעיה מז, ד)". [כלומר, שביאור הכתוב הוא כך: שבשעה שה' גואלנו מגלותינו ושפלותינו, אז הוא "מתקדש ומתגדל ומתרוםם ונעשה מלך ע"י ישראל - קדוש ישראל", וממילא אז הוא נקרא "ה' צבאות - מלך הצבאות"].

וממילא האומה הזאת - צבא ה', שקיבלה את התפקיד להביא לתיקון העולם, זקוקה לקבל את ארץ ישראל שבביל התפקיד שלה, וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי הרמח"ל במאמר החכמה "לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר והיא הארץ הנבחרת, ובישראל ימלוך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה. ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי".

דבר העורך

בשבוע זה אנו קוראים בתורה על 'ארץ המוריה'. כאשר אמר לו הקב"ה לאברהם אבינו להעלות את יצחק לעולה הוא אמר לו "ולך לך אל ארץ המוריה". חז"ל (בראשית רבה נה, ז) מסבירים מדוע נקראת ירושלים מוריה: "רבי חייא רבה ורבי ינאי חד אמר למקום שהוראה יצאה לעולם, ואוחרנא אמר למקום שיראה יצאה לעולם".

דהיינו, שהמקום הזה מסוגל לתורה ויראת שמים במדה רבה כ"כ עד שהוא מהווה מרכז עולמי שממנו יוצאת תורה ויראה לעולם.

ובאמת בכל הדורות שהיה ישוב יהודי בארץ ישראל, למרות שהיו מרכזים תורניים במקומות אחרים, המרכז שממנו יצאה תורה לכל העולם, היה תמיד בארץ ישראל.

תופעה שראוי לתת עליה את הדעת היא, שבבית שני כאשר עלו יהודי הגולה עם עזרא הסופר, עלו אתו מעט מאד יהודים ביחס לאלו שנשארו בגולה (ארבעים ושתיים אלף שלש מאות שישים) וגם אלו לא היו מהמיוחסים שבישראל, כמבואר במסכת קידושין שהעלה עזרא עשרה יוחסין מבבל ואת בבל השאיר כסולת נקייה, ובכל אופן מיד לאחר כמה דורות, היתה ארץ ישראל המרכז הרוחני, ורק תורתם של חכמי א"י שבאותה תקופה (עד חורבן הבית) נשארה לדורות במשניות.

במקומות רבים מדברים חז"ל על מעלת תורת ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל בבראשית רבה (טז, ד) "וזהב הארץ היא טוב - מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל. נמצאת ארץ ישראל ראויה לתורה, ואין התורה שלמה אלא בארץ ישראל".

ולא עוד אלא שחז"ל מתייחסים לארץ ישראל כתנאי עיקרי להצלחה בתורה, וכמו שאמרו (תגובה ה, ב) "כיון שגלו ישראל ממקומן, אין לך ביטול תורה גדול מזה". ובביאור הגר"א לשיר השירים (א, ד) כותב: "הביאני המלך חדריו. הוא מועד ביאתן לארץ ישראל. ואמר חדריו, שהן חדרי תורה, כי עיקר התורה היא בארץ ישראל, כמ"ש (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה".

ואפילו בנתינת התורה, שהיתה לפני כניסת עם ישראל לארץ ישראל, אמרו חז"ל (מדרש תהלים סח): "סיני מהיכן בא? א"ר יוסי מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה וכו'", ומבואר שבשביל לתת את התורה היה צריך להביא חלק מהר המוריה שמשם הוראה יוצאה, ובלא"ה לא היה אפשר לקבל את התורה.

ומשום כך מדגיש הגר"א (אדרת אליהו דברים א, ה) "וגילוי של תורה הוא בארץ, כמ"ש "אוריא דארץ ישראל מחכים" (ב"ב קנח, ב)... וכן התורה לא ניתנה אלא לישראל בהר סיני". דהיינו שדווקא בהר סיני היה

אפשר לתת את התורה משום שהר המוריה שכן על הר סיני.

וכך כותב רמ"ד וואלי: "והאמת הוא בלי ספק, כי יש יותר הצלחה בתורה בארץ ישראל, ממה שיש בחוצה לארץ, כי איררה של ארץ ישראל מהכים... ובהוצה לארץ הטורה מרובה וההשגה מעוטה, כי אוריר הטמא גורם. ואלמלא שהבטיח הש"י לישראל "כי לא תשכח מפי זרעו" כמעט שנשתכחה תורה מישראל בחוצה לארץ. אבל הבטחתו ית' גורמת שתתקיים בהם קצת ממנה".

ממילא מובן היטב שברגע שישנו מרכז של תורה בארץ, הוא מהווה את המרכז בכל העולם, שכן עיקר התורה היא בא"י, ובזמן מועט אפשר להגיע להשגות הרבה יותר גבוהות בתורה ממה שאפשר להגיע בחו"ל לאחר עמל רב.

אף בדורנו אנו רואים שעיקר התורה היא בארץ ישראל, והיא מהווה את המרכז שבמנו יוצאת תורה לכל העולם, הספרים שמתחברים בארץ ישראל משמשים את כל לומדי התורה בכל העולם, ממקומות אחרים מגיעים בחורים רבים ללמוד בארץ, רבנים מארץ ישראל משמשים בכל התפוצות, ועיני היהדות העולמית נשואות אל ארץ ישראל, ממנה היא מקבלת את כל צרכיה הרוחניים, ועליה היא נסמכת - מכאן הוראה יוצאת לעולם ומכאן יראה יוצאת לעולם.

על הסייעתא דשמיא שישנה ללומדי ארץ ישראל בימינו עמד כבר במכתב מאליהו (ח"ג עמ' 196) וכך הוא כותב: "אמרו רז"ל 'אין תורה כתורת ארץ ישראל'; 'אירא דארץ ישראל מהכים'... בדורנו אנו רואים בחוש כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בארץ ישראל. הם עולים בלימוד, מצליחים לרכוש ידיעה בש"ס כולו, ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחוץ התורני בשאר הארצות".

וגם במדת היראת שמים ניכר הבדל בין בני א"י לבני חו"ל, ומן הענין להביא כאן עדות של הגה"צ ר' מרדכי צוקרמן זצ"ל (יחיד ודורו ח"ב עמ' 705) "בסוף מלחמת העולם השנייה הכרתי הרבה אנשים יראים ושלמים, מהם שבחרו לנסוע לאמריקה ומהם שנסעו לארץ ישראל. לא היו הבדלים במדת היראת שמים שלהם, אבל ההבדל ניכר בדור השני שיצא מהם, רואים הבדל בין הדור שגדל באמריקה לבין הדור שגדל בארץ ישראל... וזהו אות וסימן על הכח הסגולי של קדושת ארץ ישראל".

הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל (פחד יצחק אגרות וכתבים, קסב) מעיד על ההבדל בין הארץ לחו"ל: "בדברי על אודות הפרידה מארץ ישראל אי אפשר לי שלא להדגיש עד כמה קושי אני מרגיש בזה. הה, עד כמה! למי שלא היה בכאן ולא ראה בעיניו, אי אפשר לצייר עד כמה מגיעה מדת ההתקשרות אליה. ונוסף על זה הנני מוצא את עצמי אסיר תודה לה, על כל הטוב שגרמה לי. הרבה הרבה מעיקרי השקפות בדעת תורה ובהבנת היהדות נתחוויר לי ונתבססו אצלי רק הודות להשפעתה עלי. שום שיטה ושום מורה ושום מחנך לא היה יכול כל כך לחדור אל תוך תוכיות נשמתיות כמו שעשתה זה ארץ ישראל, מקומם האמיתי של חיי תורה. "ברית כרותה לארץ ולתורה". וכיצד מתפרדים ממנה? כיצד?!"

ונסיים בדברים שסיים הגרא"א דסלר זצ"ל בסיום מאמרו שהובא לעיל: "הקב"ה משפיע עלינו שפע של סיועים וכלים, הבה נתכונן להיות כראוי להם, ולא נזלזל בערכם ח"ו, אלא נצלם עד תומם בעלייתנו בתורה ויראת שמים".

בברכת התורה, העורך

דהיינו שהתיקון השלם של הבריאה, שהוא תלוי בהשראת השכינה בארץ, אינו יכול להתקיים אלא ע"י שעם ישראל נמצא בא"י, משום שעם ישראל הוא העם שבו שורה השכינה, וארץ ישראל היא המקום שבו שורה השכינה, וע"י שעם ישראל נמצא בארץ ישראל, מתגדלת השראת השכינה בארץ והקב"ה יכול למלוך על כל העולם, וכמו שנאמר "ימלוך ה' אלוקיך ציון לדור ודור" - שמקום מלכותו של הקב"ה הוא בציון, וע"י שעם ישראל נמצא בציון יכולה מלכותו של הקב"ה להיות בציון.

קדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה

נמצאנו למדים ששיעור השראת השכינה בארץ תלוי בישיבת ישראל בארץ ישראל, והיינו שיישיבת ישראל בארץ ישראל יש בה כביכול יחסי גומלין, ומלבד הטובה שעם ישראל מקבל מעצם היותו יושב בארץ, כך הוא גם להיפך, שהארץ מקבלת טובה מיישיבת ישראל בה, וקדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה, וככל שתתחזק ישיבת עם ישראל בארץ ישראל כך תגדל השראת השכינה בארץ.

את הענין הזה שהשראת השכינה בארץ וקדושתה תלויים במדה שישראל נמצאים בארץ, אנו רואים לגבי כמה ענינים. ראשית מצאנו לגבי כמה מצוות התלויות בארץ אשר אין חיובם אלא א"כ רוב עם ישראל או כולו נמצא בארץ ישראל, כמו יובל שנאמר בו (ויקרא כה, י) וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, ואמרו ע"ז בגמ' (ערכין לב, ב) בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן. וכן כל המצוות התלויות בארץ אינן נוהגות בזמן שאין רוב יושביה עליה אלא מדרבנן (לרוב הראשונים), ומבואר מכל זה שככל שיותר יהודים יושבים בארץ ישראל כך גדלה השראת השכינה בארץ ישראל, וממילא קדושת הארץ מתחזקת.

וכמו"כ תלויה הקדושה בגבולות שבהם יושבים ישראל, וככל שיושבים יהודים ביותר מקומות בארץ, כך גדלה השראת השכינה, וכמ"ש הגר"א (אדרת אליהו בלק מהד"ו כד, יח) על הפסוק במלאכי (א, ה) "ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל" וביאר הגר"א: "כשיתגדל גבול ישראל יתרבה קדושת שמו יתברך". וכך מבואר בתרגום יונתן שם: "יסגי יקרא דה' ואפתי ית תחום ישראל" (- יגדל כבודו של ה' וירחיב את גבול ישראל), דהיינו שהגדלת תחום ישראל הוא הגדלת כבודו של הקב"ה.

ומשום כך אנו מוצאים בספר יהושע (יח, ב) שיהושע הוכיח את עם ישראל כאשר הם לא כבשו את כל תחומי ארץ ישראל: "עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם ה' אלוקי אבותיכם". ולכאן צ"ב מדוע הוכיחם יהושע על כך, הרי מ"מ כבר נכנסו כולם לארץ ישראל, וא"כ מדוע צריך למהר לכבוש את כל הארץ, ואם הם אינם צריכים שטחים נוספים למגורים מדוע צריך לזרום על כך.

וכמו"כ אנו מוצאים שהקב"ה הבטיח לאבות את גבולות הארץ, לאברהם אמר הקב"ה (בראשית יג, יז) "קום התהלך בארץ לארכה וגו'", וליצחק (בראשית כו, ג) "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל", וליעקב (בראשית כח, יד) "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". ובשבת קיח, ב "והאכלתך נחלת יעקב אביך לא כאברהם... ולא כיצחק... אלא כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". וצ"ב מה הענין בכל ההבטחות האלו על גבולות הארץ, ובוודאי אי"ז הבטחה שיהיה מספיק מקום לכולם לשבת בארץ.

קדושת ישראל משפיעה על קדושת א"י

מכל זה אנו רואים שקדושת הארץ תלויה בישיבת עם ישראל בה, וככל שישנם יותר מקומות בארץ שיושבים בהם עם ישראל, כך גדלה קדושת הארץ, משום שקדושת הארץ תלויה בעם ישראל.

וכך מבאר ר' משה דוד וואלי בביאורו ליחזקאל (לו, י): "וענין אמרו 'והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל'. הסוד הוא, לפי שרגלי האומות המתהלכים בארץ הקדושה מצערין אותה הרבה מאד מפני טמאתן... אבל לעתיד לבא, שישבו בניה להתהלך בה ולירש אותה, אז תתנחם מצרתה, שהרי הבנים הקדושים הבאים אצלה מוליכים עמהם הקדושה".

וכך כותב המהר"ל (נצח ישראל פרק ו) "וכאשר ניטלה מן הצבי העור, ונסתלק רוח חיים ממנו, ונשאר החומרי בלבד, אין ספק כי אין בו הדקות כאשר אין בו החיות, ואז אין מחזיק בשרו. וכן הארץ הקדושה, כאשר יושביה עליה, שזה ראוי לארץ, וזהו חיות הארץ, שהארץ נתן השם יתברך לישראל, והיא נקראת "ארץ ישראל" (ש"א יג, יט, ועוד), לכך חיות הארץ הוא דוקא כאשר יושביה ישראל עליה. ואז יש לה המעלה הנבדלת בכל דבר: שהיתה ממחרת פירותיה, שמורה שיש בה מעלה בלתי גשמית; כמו הצבי שהוא ממחר התנועה, כך ארץ ישראל ממחר לבשל פירותיה. וכמו שהצבי, בשעה שעורו על הצבי, מתפשטת העור, שאין לעורו גסות החומרי כאשר הוא על הצבי בחיותו, ובהופשט העור - גמדה, שכבר נסתלק החיים שגורם דבר זה..."

ועוד, כי ישראל שהם עם קודש, יושביה עליה, ובשביל כך יש לה מעלה הקדושה גם כן, לכך היה לה הרווחה, ואין לה ענין הגשמי שהוא מוגבל. וכשאין יושביה עליה, נסתלקה המעלה הנבדלת, וגמדה. ודברים אלו עמוקים מאוד מאוד, ואין להאריך".

[ומבואר מדברי המהר"ל שישנם שני סיבות מדוע קדושת הארץ תלויה בישיבת ישראל בה: א. משום שהם חיות הארץ, והארץ לגבי עם ישראל היא כמו עור הצבי לגבי הצבי, שתלוי חיותו בצבי. ועוד שקדושת עם ישראל משפיעה על קדושת ארץ ישראל, ויש עוד להאריך בזה].

מדברי חז"ל

אין מקיפין על עיר של עכו"ם פחות מג' ימים קודם לשבת. הדא דתימר במלחמת הרשות. אבל במלחמת חובה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב (יהושע ו, ג) כה תעשה ששת ימים. וכתב (שם ד) וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים. וכתב (דברים כ כ) עד רדתה אפילו בשבת. ירושלמי שבת פ"א.

לא תתעסקו אלא במטע תחילה

ר"י ב"ר סימון פתח (דברים יג) אחרי ה' אלוקיכם תלכו, וכי אפשר לבשר ודם להלוק אחר הקדוש ברוך הוא אותו שכתוב בו (תהלים עז) בים דרךך ושבילך במים רבים ואתה אומר אחרי ה' תלכו, ובו תדבקון וכי אפשר לבי"ו לעלות לשמים ולהזבק בשכינה... אלא מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע תחלה הה"ד ויטע ה' אלהים גן בעדן, אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה הה"ד כי תבאו אל הארץ. ויקרא רבה כה.

כי תבואו אל הארץ ונטעתם. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אעפ"י שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא הוּו זהירין בנטיעות, שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל. תנחומא קדושים ח.

תנא: אמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעין לו. מאי טעמא, אמר רבי יוחנן משום ישוב ארץ ישראל... אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן בבית שומעין לו, בשדה אין שומעין לו. בשדה מאי טעמא משום ישוב ארץ ישראל. ב"מ קא, א - ב.

כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן... הני מ"ט? רב פפא אמר משום דקטרי, רב אחא בר יעקב אמר משום ישוב דארץ ישראל. תמיד כט, ב.

עשה שכונה בארץ - שכן את השכינה בארץ

וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ, עשה שכונה בארץ ישראל הוי נוטע הוי זורע הוי נציב, ד"א שכון בארץ שכן את השכינה בארץ. בראשית רבה סד.

ויירא יעקב מאד ויצר לו... אמר כל השנים הללו ישב בארץ ישראל תאמר שהוא בא עלי מכוח ישיבת ארץ ישראל. בראשית רבה עו.

אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה עמרי למלכות - מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל. סנהדרין קב, ב.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הלוקח עיר בארץ ישראל, כופין אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה, משום ישוב ארץ ישראל. ב"ק פ, ב.

ישוב א"י אפילו בשבת

והלוקח בית בארץ ישראל - כותבין עליו אונו אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך, אלא כדאמר רבא התם אמר לנכרי ועושה, ה"נ אומר לנכרי ועושה. ואף על גב דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן. שם.

רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל מהו ליקח בתים מן העכו"ם. א"ל אימת ר' שאל בשבת, ותני בשבת מותר. כיצד הוא עושה מראה לו כיסין של דינרין, והעכו"ם חותם ומעלה לארכיים, שכן מצאנו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת. ירושלמי מו"ק ב, ד.

מדברי רבותינו

שנצטוינו לרשת הארץ

שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם. ופרט אותה להם במצוה הזו כולה בגבוליה ומצריה, כמו שאמר ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' - שלא יניחו ממנה מקום... וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מצוה.

וכן אמרו בגמ' סוטה (מד, ב) אמר רבא, מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה... ומאומרם מלחמת יהושע לכבוש [חובה], תבין כי המצוה הזו היא הכיבוש... א"כ היא מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו, ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה וכו'.

רמב"ן סה"מ מ"ע מ"ע ששכח הרמב"ם ד.

לעולם ידור אדם בארץ ישראל

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב... גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר ובל יאמר

שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון, אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא... לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז...".

רמב"ם פ"ה מהל' מלכים ט - יב.

אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל כופין לעלות אפילו מנוה היפה לנוה הרע, ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גויים מעלין, ואין מוציאין מארץ ישראל לחוצה לארץ ואפילו נוה הרע שרובו גויים לנוה היפה שרובו ישראל.

שם פי"ג מאישות הי"ט

עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם. רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה. ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם.

שם פ"ח מהל' עבדים ה"ט.

ומצוות ישוב ארץ ישראל הוכרעה ע"י הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים.

קוב"א חזו"א ח"א, עה.

כי רצו עבדיך את אבניה

אהבתו וציפייתו לארץ ישראל

בספר תולדותיו של ה'בן איש חי' (הוצאת ישיבת אהבת שלום) מובא על חיבתו הרבה ופעולותיו של ה'בן איש חי' למען ארץ ישראל, ונביא כאן קטעים מהספר הנ"ל:

"אהבה רבה ואהבת עולם אהב רבינו ז"ל את ארץ ישראל, ארץ חמדה טובה ורחבה, נחלת אבות, שהעניק מלך כל הארץ לעם קרובו. יושב היה רבינו בארץ בבל ורוחו ולבו בארץ הקודש. מארץ שנער כאב את שוממות ערי הקודש והמחוזות, ושמח על ניצני שלוה שהחלו נראים בארץ. אף הוא בכבודו ובעצמו בן איש חי רב פעלים מקבצאל למען ארצה"ק, יושביה, חכמיה, ושלוחיה. עד אשר כינוהו חכמי ירושלים, 'מלאך מושיע ממרום לבת ציון העלובה'.

גם בדת תורה תמימה היה רבינו דורש בעוז ובתעצומות על שבחיה והלכותיה ומנהגיה של ארץ הצבי, אליה נשא את נפשו עד שעניו ולבו היו שם כל הימים.

אף הוא היה ראש המעוררים להצית מחדש את שלהבת ארץ הקודש החבויה בלב כל דורשי ציון. ודין גרמא להתעוררות עליית חכמי ורבינו בבל לארץ הקודש. ואף בעלייתם לא הסיר חסדו מהם ובריתו נאמנה עמם להעתיק עבורם מאת אדוני הארץ, להטיבם ולעמוד לימינם בכל מחסורם. ולדבר זה היה חמרא בר חמרא לגבי אביו הגאון כמהר"ר אליהו ז"ל, הוא הגבר אשר מרוב אהבתו לארץ ישראל עורר את לב ידידו ואוהבו הגאון החסיד רבי אליהו סלימאן מני ז"ל לעלות לארץ ישראל, וקיבל כל מחסורו עליו עד יומו האחרון ואחריו החרה החזיק לתומכו ברא כרעא דאבוה, רבינו ז"ל.

וכך העיד על רבינו ז"ל תלמידו ונאמן ביתו רבי בן ציון חזן ז"ל: 'אהבתו לארץ ישראל במדה גדושה עד מאד, ובפרט אהבת ירושלים ושאר ארצות החיים ולמוסדותיהם. וכמה היה מכבד ומטיב להשד"ר, וכמה היה מלמד זכות על תושביהן ומעורר רחמים עליהם. ובזמן שהיה מגיע לו מכתב ממנהיגיהם שעומדים באיזה צר ומצוק חלילה, היה עושה הרעשות ומקבץ נדבות ושולח להם בהקדם האפשרי. ורוב ספריו הדפיסם בעיר הקודש ירושלים ת"ו כדי להנות את הפועלים והעסקנים ותושבי ארץ הקודש'.

ביקורו בארץ הקודש

רשפי שלהבת י-ה של רבינו לארץ חמדת אבות לא נשארו כמוסים אך בליבו. ביום ג' כ"ה בניסן תרכ"ט, ארי עלה מבבל וישם לדרך פעמיו אל ארץ ישראל כשהוא מלווה על ידי אחיו רבי יחזקאל ז"ל. בדרכם התנהלו ע"י ארחת גמלים מונהגת בידי גמל ישמעאלי אשר הובילם דרך המדבר בואכה סוריה באורחות מדבריות. עד כי ביום י"ב אייר הגיעו לדמשק העיר, ומשם כוננו דרכם לעבר ארץ ישראל לחון עפרה ולהשתטח על קברות הצדיקים הטמונים בה.

כאשר פקד רבינו נחלת אבות, קברי אבותינו שבחברון, עורר עליו חמת הטמאים בני השפחה, זבובי המוות המבאישים ריח טוב. מאורע מדאיב זה נתפרסם הרבה ובא רישומו במכתבי העתים: 'זה איזה חודשים ארי עלה מבבל ויאיר לנו עד חברון, הלא זה הוד הרב הכולל חסין קדוש יאמר לו, מגזע היחס והמעלה, כמוהר"ר יוסף חיים יצ"ו, להשתטח על קברי אבות העולם, ורצה להיכנס בהקלעא (- מצודה), ויסבוהו הישמעאלים סביב סביב וסור טמא קראו לו, כי המקום קדוש הוא, ואלמלא מוראה של מלכות הרבו פצעו חנם. הרב הנזכר מקנאת אדמת קודש אשר נהפכה לזרים, זלגו עיניו דמעות ושב לביתו בפחי נפש. ובאשר ידע הרב כמונו כי ישנו דבר אחד להישמעאלים אשר בעבורו יטהרו טמאים, והוא הכסף אשר איננו נמאס בעיניהם, קרא לביתו לאחד מגדולי הישמעאלים ויתן על ידו מלא כף כסף, והוא הביאהו אל תוך המקום, ולא אנה לצדיק כל און מהישמעאלים כי הכסף טיהרו'.

מאורע מעציב זה הניאו לרבינו לעשות מעשה לעורר נדיבי עם לנסות לגאול נחלה זו, ובכך לגול במעט חרפת הבנים המרוחקים מנחלת אבותם. חכמים שונים תרמו את חלקם למאמצי גאולת המקום, אך סופו של דבר לא עלתה בידם.

לגודל חיבת הקודש ואהבת הארץ הביא עמו רבינו ז"ל בחזרתו לבבל מאבני המקום ומעפרה שקים מלאים מכל טוב עפר הארץ, על דרך שקדמו ועשו יכניה וסיעתו, והניחם בבית הכנסת הגדול אשר בבבל.

ומכאן יראה הקורא ובדעתו ישיכיל עד היכן הגיעה השתדלותו של רבינו ז"ל להשריש בלבבות קהל עדתו את אהבת ארץ ישראל והתשוקה לחונן עפרה. ועל ידי זה נעשה בלא ספק חיזוק לדברי חכמים שאמרו: 'המתפלל צריך לכון את לבו לארץ ישראל', והיתה תקומה להמקום להוסיף בו קדושה, לא נצרכה אלא להעדפה, ואלה מוסיף על הראשונים, לעשות פועל דמיוני להיות עיניהם אל ארץ ישראל נשואות, לאמץ הלבבות לביאת משיח וקיבוץ גלויות בב"א.

למען ירושלים לא ישקוט

השתדלותו ורוב התמסרותו של רבינו לשלום ירושלים ובניה, נגלתה לעין כל כאשר חשף זרוע קדשו ויצא כברק חיצו למען קופות עניי ירושלים לבל יגרע ויחסר חלקם, ועמד לישעם במחלוקתם עם שאר ערי הקודש, כמו גם בשאר דברים בהם עמד לימינם תמיד, עד שכונה משום כך על ידי הראשון לציון הגאון יש"א ברכה 'מלאך מושיע ממרום לבת ציון העלובה'. [השתלשלות הפרשה וחלקו הרב של הבא"ח בה מסופר באריכות].

מפעולותיו הכבירות של רבינו וזכיייתו לדורות, יש לזקוף גם את הקמת ישיבת 'פורת יוסף' שבתוככי ירושלים, בית אולפנא רבתא אשר משם יצאה תורה והוראה לישראל. זאת באמצעות הגביר הצדיק רבי יוסף אברהם שלום ז"ל, אשר היה מכוון מעשיו עפ"י הדרכת רבינו מאז, והרבה פעלים לצדקה וחסד בהשתדלותו. וע"פ בקשת והוראת רבינו נתן לכסף מוצא לגאול מקום מקודש השוכן בירושלים מול מקום המקדש, לקומם עליו בית גדול לתורה ולתפלה.

לא בנקל היה הדבר, כי הרבה יגיעות יגע רבינו להביא את רבי יוסף אברהם שלום לגמור בדעתו להקדיש את כספו לבניית הישיבה בירושלים, כאשר סיפר לימים הגאון רבי עזרא עטייה ז"ל. ויש המוסיפים כי בתחילה עלתה הסכמתו של הנדיב לכוון בית חולים בירושלים, עד שהניאו רבינו לשנות את דעתו להקמת הישיבה. ומסורת בפי בני בבל כי מתחילה חשב רבי יוסף לבנות הישיבה בבבל, אבל רבינו השיבו כדברי נבואה, עתידה בבל שתחרב וארץ ישראל שתבנה, ומן הראוי איפוא לקבוע הישיבה בארץ ישראל.

על החשיבות והקדושה היתירה של בית כנסת ובית מדרש, הקרובים אל מקום המקדש, מצינו בספרו של רבינו 'עוד יוסף חי וז"ל': 'בית הכנסת שהיא תוך חומת ירושלים מקודש יותר ממקום שהוא חוץ חומת ירושלים... וגם מקום שהוא תוך החומה בודאי יש הפרש בין מקום למקום לענין קדושתו ומעלתו, והיינו כי כל מקום שהוא קרוב וסמוך להר הבית שבו קרקע המקדש ובית קדש הקדשים הוא מעולה ומקודש יותר... ולכן בוודאי בית הכנסת ובית המדרש שהיא בנויה עתה קרוב וסמוך להר הבית, היא מעולה ומקודשת יותר כיון שהיא סמוכה וקרובה לשער השמים, וכל שכן אם העומדים שם יכולים לראות ממנה קרקע בית המקדש מן החלונות שבה, הרי זו מעלה יותר ויותר, ואשרי הזוכה להתפלל שם ולעסוק בתורה במדרש הבנוי שם'.

מעתה מובן היטב התאמצותו של רבינו לייסד דווקא במקום מקודש זה בית מדרש לתורה, אשר בזכות פועל ידו הקדושה, ובזכות מעשיו - מעשיהם של צדיקים אשר יש להם קיום לעד, קומם במקום זה בית יוצר לתורה, תל שהכל פונים אליו.

על החשיבות הרבה והמקום הנכבד שתפסה ארץ ישראל וירושלים במשנת רבינו, יש ללמוד גם מרוב החשיבות שיחס למנהגיה ולתקנותיה שנעשו ונקבעו במרוצת הדורות על ידי רבנן סבוראי מתקיפי ארעא דישאל.

בהגיע השמועה המרה (על הסתלקותו) אל הגאון המובהק רבי חיים ברלן זצ"ל, אב"ד ירושלים, קרע בגדיו וקרא עליו בקול מר ונשבר מאמר רבי זירא 'ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה, אוי נא לנו כי אבדה כלי חמדתה'. כאשר תמה הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד אשר שהה במחיצתו באותה שעה, 'והלא צדיק זה לא ביקר בארץ ישראל כי אם פעם אחת בלבד, ואיך יאמר עליו ארץ צבי גדלה שעשועיה', נענה רבי חיים לעומתו ויאמר 'הן אמרו רבותינו אחד הנוולד בה ואחד המצפה לראותה, וגאון קדוש זה כל ימיו ציפה לראותה, וכפי הנראה מספריו היו רוחו ונפשו קשורות והדוקות תמיד בארץ הקודש'.